

A HOLOCAUST HATÁSA CSALÁDUNK ÖT GENERÁCIÓJÁRA

A témám naplószerű, önéletrajz jellegű. Az érintettek: Nagyapám Schöner Ferenc, akinek családját Auschwitzban meggyilkolták. Apám, Schöner Ignác, akinek első feleségét és négy gyermekét, valamint tíz testvérét is Auschwitzban ölték meg. Lányom, Schöner Zsuzsa, aki gimnazistaként auschwitzi kegyeleti úton vett részt. Az ottani traumatikus élmények hatására alijázott Izraelbe. Jómagam a 60. évfordulón Auschwitzban jártam, belebetegedtem. Két Izraelben született unokámban, akik érettségi előtt auschwitzi kegyeleti úton vettek részt, érzelmek sokaságát váltotta ki.

10 évvel ezelőtt, 2008.

EFRAJIM DOV a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Csenger nagyközségben így szólhatott volna érdeklődő tekintetű unokájához: hallgasd kis unokám Szentírá-sunk ősi üzenetét, hallgasd az Írás szavát! Erre tanítottak apáink, elődeink s most én neked, kicsi unokám, idézem e gyönyörű mondatot, a Zsoltárok könyvének lebilincselő gondolatát:

גַּם כִּי אֵלֶךְ בַּגֵּיחַ צְלֵמֹת לֹא אִירָא רַע כִּי אַתָּה עִמָּדִי

„Még, ha a halál árnyékában is járok, nem félek én, mert velem van az Örökkévaló, a Világ Alkotója”. (Zsolt. 23.)

S az egykori unoka, ma már nagyapaként, ősz hajjal, viharos történelemmel a háta mögött, megviselten, de meg nem törten, így válaszolna nagyapjának a polgári időszámítás szerinti 2008., ősi hitünk naptárszámítása szerint az 5768. évében:

Nagyapapa, itt vagyok Auschwitzban, ahova elhoztak Téged, s a nagymamát, s testvéreimet, 39 családtagunkat.

Látom a cinikus feliratot: *Arbeit macht frei*.

Látom az utat, amelyen járhattál, a síneket, amelyen ideszállítottak a szörnyű lepecsételt marhavagonokban.

Látom a barakkokat, amelyeket múzeummá alakított át a múltat mindig meg nem értő történelem.

Látom az emeletnyi szemüveget, amelyeket testvéreink hordtak.

Látom az emberi hajból emelt halmokat, dombokat.

Látom a precízen felcímkézett bőröndök áradatát.

Látom a gázkamrát, érzem a falak lüktető üzenetét, s látom a krematórium szörnyű száját, berne egy égő gyertyát, mely talán Te érted is lángol.

Látom a kéményt, amelyen ezrek, milliók füstje szállt vádlón a magasságok felé.

Látom Auschwitztól nem messze azt a kis tavat, melynek felszínén még mindig, hat évtized távlatából is ott lebegnek az emberi por soha el nem tűnő maradványai.

S látom Birkenaut, a halálgyárat.

Milliók utolsó fohászának színhelyét.

Most itt, gyászoló lélekkel fájdalommal telve állok e barakkban, ahol Te is feküdtél, és azt mondom: drága nagyapám:

גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי

Itt járok a halál árnyékában. Veled ellentétben, engem rettenettel tölt el a látvány, hatol belém az elborzasztó érzés.

De tudom, hogy az Örökkévaló velem van.

S azt is tudom, hogy a magasságokból Te most letekintsz reánk, az emlékező utódokra.

Efrájim Dov, a csengeri zsidó 82 éves korában hagyta el először szülőhelyét. Talán még a szomszéd községbe se jutott el.

Csak egyszer, egyszer vitték idegenbe...

Ide Auschwitz-Birkenaubá.

Reb *Efrájim Dov* vallásos, szakállas mély érzésű, csendes, bölcs ember volt.

Hitte az írás szavát.

Ő akkor sem félt, amikor a halál érintette meg.

Efrájim Dov nem volt más, mint az én áldott emlékü Ferenc nagyapám, akinek héber nevét viselem.

Állítólag mozdulataimban is Őt idézem, s e drámai helyen, e félelmetes helyen az Ő emlékét örökítem meg.

Efrájim Dov! Hatvan évvel később, itt a pokol tornácán, Auschwitz-Birkenauban, ugyanúgy vettem fel a t'filint, az imaszíjat, mint Te hatvan évvel ezelőtt, mielőtt meggyilkoltak.

Itt Auschwitz-Birkenauban ugyanúgy öltöttem magamra a táliszt, az imaköpenyt, mint Te hatvan évvel ezelőtt, mielőtt a halálba indultál.

Ugyanazokat az imákat mondtam el, mint Te.

Ugyanazzal a hittel, mint Te.

Ugyanazzal az alázattal, mint Te.

Ám most itt lógnak körülöttem Izrael Államának zászlai!

Itt vannak az életmenet ezrei.

Hirdetik az életet a halál völgyében.

Majd 10 évvel később, 2017-5778.

E sorokat 10 évvel később 2017 szeptemberében írom.
Még pár nap és beköszönt az 5778. zsinagógai esztendő.
Dániél, a *bechor*, az elsőszülött unokám, már Tel Avivban született.
Kép is készült róla Auschwitzban a rámpán. A rámpán, amelyen elvitték, majd meggyilkolták, elgázosították, elégették családunk nagyobb részét.
Dániél 17 éves múlt, néhány hónap múlva bevonul a hadseregbe. Lelki kötelességének érezte ő is, mint több száz diáktársa, Izrael egyik leghíresebb gimnáziumában, hogy a kegyeleti úton részt vegyen. Az egykori „halálmenet” helyén az *élet menetén* végig vonuljon. Leróta kegyeletét a világ legnagyobb zsidó temetőjében. Kezében Izrael zászlaját tartotta.
Öntudatos fiatalember. Őszinte, szókimondó, s roppant szerény. Békeszerető, magas erkölcsi érzékkel és intellektussal megáldott. Mögötte kék farmerben és fehér trikóban izraeli fiatalok százai, s fölöttük az egykori őrtorony most üresen áll, mintha mégis figyelne...
Karinthy szavai jutnak eszembe:
„...A másik jéggé dermedt, megfagyott,
Elment a sírba, itt hagyott.

Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek...”
(Előszó)

A gyertyatartó

Megboldogult anyámnak az volt az álma és a vágya, hogy fiából rabbi legyen, de már nem érhetette meg, mert három héttel a rabbivá avatásom előtt, 1973 decemberében elköltözött az élők sorából. Ott volt velem a szívemben és a lelkemben, de fizikai valóságában már fent volt az örökkévalóságban. Ott álltam a Rabbiképző frigyszekrénye előtt, Apámra néztem és nagyon megijedtem.

Megláttam sápadt arcát. Később kiderült, hogy akkor már tényleg rákos beteg volt. Nyolc hónappal később ő is megtért őseihez. Néhány héttel halála előtt magához hívott, és azt mondta: szeretnék megmutatni neked valamit. S bevitt hetedik kerületi kis lakásának éléskamrájába, és elővett egy batyut. Egy féltve őrzött csomagot, amit korábban soha nem láttam. Kibontotta, s legnagyobb meglepetésemre egy nagyon furcsa formájú gyertyatartó volt benne.

Apámhoz fordultam, és azt kérdeztem, mi ez. Apám nem a kérdésekre válaszolt, hanem azt mondta: „vár a mama”, az anyád! Ennyit beszélt arról, hogy tudja, milyen beteg és hogy el kell mennie, s utána annyit mondott: „szeretném odaadni neked ezt a gyertyatartót, elmondom a történetét”. Elfulladó, gyengülő hangon elmesélte, hogy 1944-ben, sok-sok ezer magyar zsidó társával együtt

Mauthausenben volt, a koncentrációs táborban, amit természetesen én is tudtam. S ott Mauthausenben apám sorstársaival együtt elhatározta, hogy gyertyát fog gyújtani sábat tiszteletére. S a koncentrációs tábor kerítéséből letörtek egy drótdarabot, s abból formáltak egy furcsa mécsest. Kis, apró vájatot alakítottak ki a tetején, és ebbe préseltek kis fadarabokat, s meggyújtották a piciny „gyertyákat”, a papírgalacsinokat, és elmondták csak egyszer a *brochekat*, az áldásokat: „Legyen áldott az Örökkévaló, aki csodát tett az ősökkel, Ő tett csodát a mi világunkban is.”

Nem sokkal később az amerikai hadsereg elérte Mauthausent, apám is felszabadult, 38 kilósan, flekktífusszal, majd ahogy Ő mondta, annak reményében, hogy megtalálja a családját, de mindenkijét megölték. Egy életen át mardosta a lelkiismeret-furdalás, miért nem ő halt meg, s miért a négy gyermeke? Ám erről a korszakról soha nem beszélt, csak ezt a gyertyatartót, amit ott Mauthausenben készített, ezt adta oda nekem néhány héttel a halála előtt. Apám elment, és jó pár évvel később, mikor eljutottam Jeruzsálembe, ezt a gyertyatartót a Jad Vasem Intézetnek ajándékoztam, hogy vigyázzanak rá, mert ez mementó, emlék. Megköszönték. Nem sokkal később levelet hozott a posta Jeruzsálemből, a Jad Vasem Intézet akkori új igazgatójától. Azóta a Jad Vasemben, az emlékezés házában, a holocaust múzeum kiállító termének középpontjában áll egy kis mécs. Az alábbi levél szövege magáért beszél:

„Az Ön édesapja, a reb Ezriel Jichak Schöner által Mauthausenben készített gyertyatartó megtekinthető új Történeti Múzeumunknak a magyarországi zsidóságot bemutató kiállításán. A gyertyatartó egyedi története, édesapjának és fogolytársainak a zsidó hagyományok iránti elkötelezettsége, amelyet megőriztek abban a borzalmakkal teli helyzetükben is, nemcsak csodálatos példáulul szolgálhat valamennyiünk számára, de tanúskodik a koncentrációs táborokban jelenlévő, a zsidóság iránti szellemi odaadásról is.”

Apám gyertyatartója

Tavaly két kis unokámmal ott voltam a Jad Vasem Intézetben, akik mikor megnézték a tárlatot, észrevették azt a furcsa gyertyatartót, amely családom múltjának egyik megmaradt emléke. Szaba (nagypapa), mi ez a lámpás? – hangzott a naiv gyermeki kérdés. Elmondtam dédapjuk történetét, s hogy ezt ő készítette távolban, idegenben, hideg télben, szinte megfagyott ujjakkal azért, hogy legyen egy parányi fény a mauthauseni éjszakában. Az elsőszülött unokám azt mondta, hogy ez a legszebb gyertyatartó, amit valaha látott.

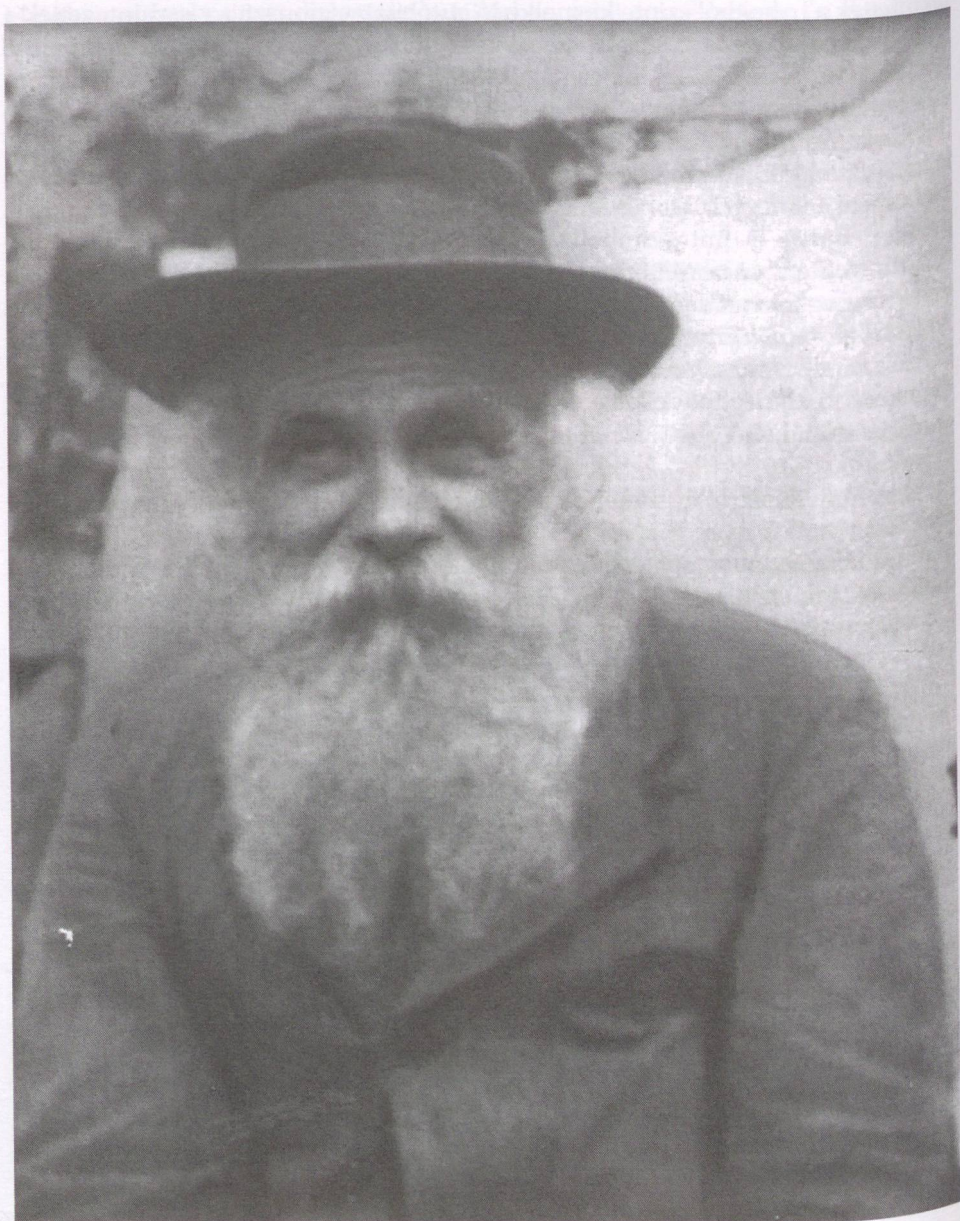
A cipők a Duna parton

Az elmúlt ősszel három szábre unokámmal sétáltunk az Országház környékén. Csodálattal tekintetek a monumentális épületre, a magasságok felé ívelő tornyokra. Visszamosolyogtak a felhőtlen tekintetű Bibó István mellszobrára. Ámulva

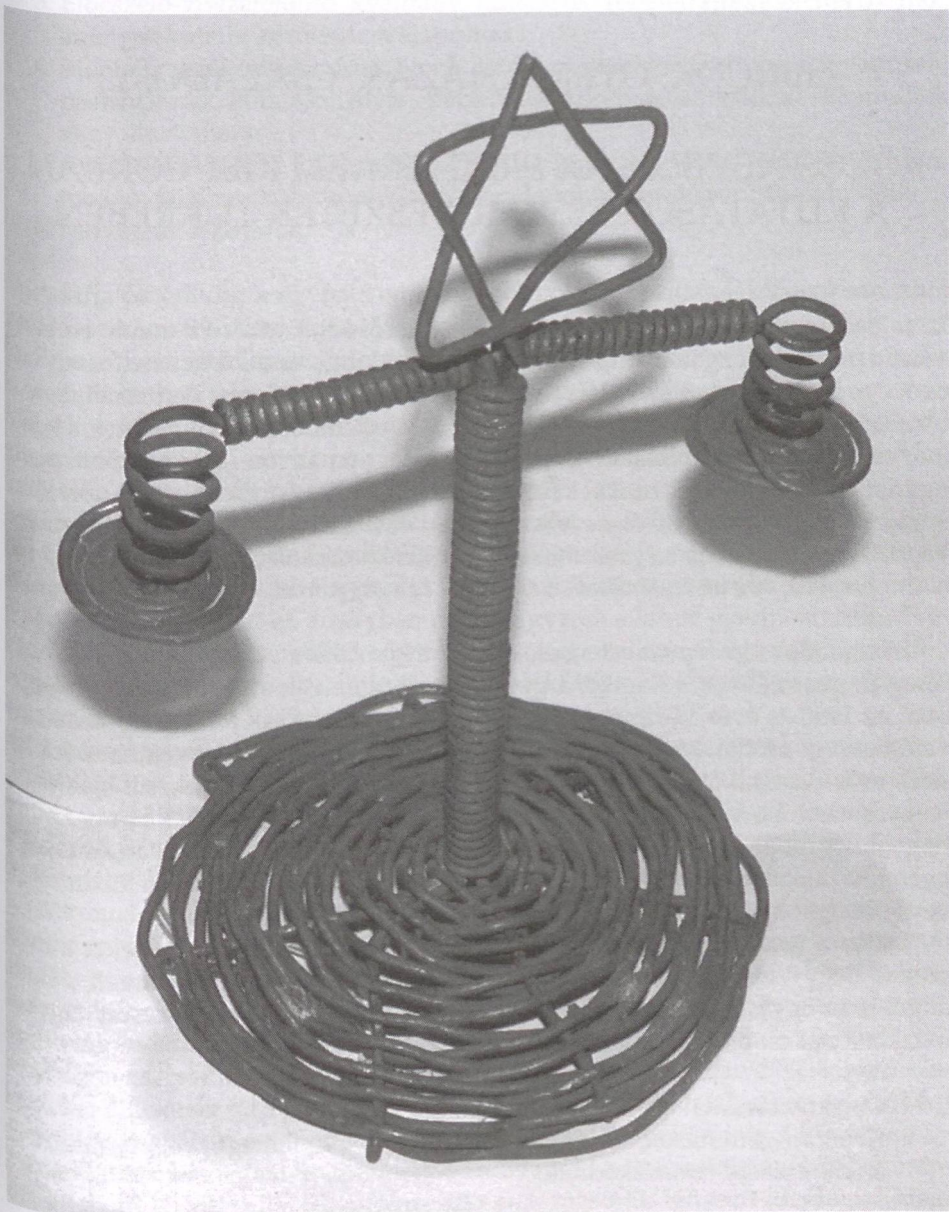
tekintették a habokból szinte kiemelkedő autóbusz-vízibuszt, s visszaintegettek a kiránduló hajón az őszi napsütésben a külföldieknek.

Majd közeledtünk a Pauer Gyula alkotta cipő-kompozícióhoz. Döbben-ten láttam, hogy néhány 25-30 év közötti fiatal vihogva, s egyben értetlenül járja körül a „furcsa” alkotást. Egyikük levette szandálját, s „felpróbálta” az egyik vascipőt... Dermedten álltam ott unokáimmal. Odaléptem az egyébként egymással svédül beszélő fiatalokhoz, és angolul megkérdeztem, tudják-e, mit szimbolizálnak ezek a cipők. Értetlenül néztek rám. Majd beszéltem és beszéltem nekik a soáról, a hat millióról, és a 600 000-ról, a hívektől megfosztott magányosan árvuló zsinagógákról, az elnéptelenedett zsidó közösségekről, a kiirtott családokról, a sok-sok évtizedes gyógyíthatatlan fájdalomról, amely nemcsak a soát átélt generációt sújtja, hanem beleégett az azt követő generációk, családok lelkébe és időnkénti félelmeibe. És beszéltem a szörnyű asszociációkat keltő, a nyilas rémuralomra utaló, ma is időnként megjelenő jelképekről.

A svéd fiatalok döbbenten hallgatták szavaimat, majd elkészöntünk egymástól. Néhány másodperc múlva, mikor önkéntelenül visszanéztem az ifjú turistákra, ámulatba ejtő meglepetéssel láttam, hogy mindannyian térde borulva – saját hitüknek megfelelően – imádkoztak az ártatlanul meggyilkolt ezrek emléke előtt. Ott a Duna partján, a cipők árnyékában.

1. Nagyapám

2. A gyertyatartó